

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

ZBORNİK U ČAST 120. GODIŠNJICE BUDIMPEŠTANSKE KROATISTIKE

OD POČETAKA DO DANAS:
120 GODINA KROATISTIKE U BUDIMPEŠTI.

Opera slavica Budapestinensia: Symposia Slavica, ur. István Lukács.

ELTE BTK Szláv Tanszék, Budapest, 2016.

Zbornik radova *Od početaka do danas: 120 godina kroatistike u Budimpešti* (ISSN 1789-3976) objavljen je kao dio serije *Opera slavica Budapestinensia: Symposia Slavica* 2016. godine, a uredio ga je István Lukács. Izdavač je ELTE BTK Szláv Tanszék. Zbornik obaseže 455 stranica i u njemu je sadržano ukupno 28 radova koje je napisalo 35 autora.¹ Svi radovi sadrže popis korištene literature, ali nisu kategorizirani. Riječ je o radovima koji su 3. prosinca 2014. godine predstavljeni u Budimpešti na međunarodnom znanstvenom skupu *Od početaka do danas, 120 godina kroatistike u Budimpešti* u organizaciji Katedre za slavensku filologiju Instituta za slavensku i baltičku filologiju Filozofskog fakul-

teta Sveučilišta Loránda Eötvösa u Budimpešti.

Zbornik se otvara radom Stjepana Lukača *O počecima budimpeštanske kroatistike*, radom na koji se može gledati i kao na svojevrsni proslav jer govori o ulozi političke motiviranosti u nastanku i djelovanju znanstvenih institucija na području nekadašnje Austro-Ugarske Monarhije te o počecima mađarske slavistike i kroatistike u Mađarskoj kao i hungarologije u Hrvatskoj. Iz memoarskih zapisa mađarskoga kroatista Ede Margalića (1849.–1940.) Lukač izdvaja znakovite riječi cara Franje Josipa o važnosti učenja, tzv. „manjinskih” jezika (misleći pri tome na hrvatski), a iz čega bi trebali proizići tolerancija i kvalitetniji međusobni suživot.

Slijedi rad *Mađarski i hrvatski prijevod Verbecijeva Tripartituma* Istvána Nyomárkaya u kojem se piše o zbirci zakonskoga i običajnoga prava,

¹ Rad preminule Orsolye Kálcz-Simon *Egzistencijalne zebnje totalitarne diktature u pjesništvu Slavka Mihalića i Jánoša Pilinszskog* naveden je samo naslovom.

Tripartitum, koju je sastavio Ištvan Verbeci (Werbőczy István, 1458.–1541.). Kako bi ukazao na njezino europsko značenje, Nyomárkay donosi mišljenja izdavača, prevoditelja i povjesničara različitih nacionalnosti o toj zbirci. U radu se osobita pozornost posvećuje posuđenicama, kalkovima te semantičkim prevedenicama hrvatskog prevoditelja Ivana Pergošića.

Marko Samardžija se u radu *Kroatistika na stranim sveučilištima i visokim učilištima osvrće* na zanimanje za kroatističkim pitanjima na inozemnim katedrama i doprinos koji su, među ostalim, i mađarski kroatisti ostavili za sobom kao i na način na koji su društveno-politička kretanja utjecala na položaj hrvatskoga jezika.

U radu *Kroatistička djelatnost Lászla Hadrovicsa* István Vig podsjeća na bogatu znanstvenu djelatnost tog akademika i u mađarskome jezikoslovlju zapostavljenoga, ali u hrvatskome priznatoga jezikoslovca. Vig posebno izdvaja tri teme koje su zaokupljale Lászla Hadrovicsa (1910.–1996.): mađarsko-hrvatski jezični dodiri, gradišćanskohrvatska tematika i etimološka istraživanja.

U radu *Proučavatelji hrvatsko-mađarskih jezičnih dodira* Marija Turk piše o kontaktološkom odnosu ili međujezičnom utjecaju mađarskoga i hrvatskoga jezika s naglaskom na jezičnom posuđivanju te pritom na-

vodi istraživače koji su se bavili hrvatsko-mađarskim jezičnim dodirima. Autorica zaključuje da se rjeđe pisalo o slavenskim elementima u mađarskom, a češće o mađarskim utjecajima u hrvatskom jeziku.

Mira Menac-Mihalić i Anita Celičić u radu *Refleksi polaznoga a u hrvatskim govorima u Mađarskoj i u Hrvatskoj* podsjećaju na važnost zvučnih zapisa u dijalektološkim istraživanjima te analiziraju razvoj polaznoga dugoga i kratkog *a* u hrvatskim govorima u Mađarskoj i na području Hrvatske. Na očuvane ili asimilirane govore autorice gledaju kao na dragocjen izvor podataka o povijesti organskih sastavnica hrvatskoga jezika. Analiziraju ih na temelju zvučne i pisane građe te zaključuju da u velikom broju analiziranih govora nije došlo do promjena u razvoju polaznoga dugoga i kratkog *ā*, u dijelu govora svih triju narječja došlo je do njegova pomaka u refleksu dugoga *ā*, a u kajkavskim govorima u Hrvatskoj i u štokavskim i čakavskim u Mađarskoj došlo je do pomaka u refleksu svakoga *a*. U štokavskim govorima u obje zemlje nije potvrđeno zatvaranje veće od velariziranoga *g*, dok je u kajkavskim i čakavskim govorima zatvaranje izraženije.

U radu *Rječnik Murskog Središća* Đuro Blažeka piše o govoru Murskog Središća, gornjem poddijalektu međimurskog dijalekta svetomartinske skupine, te o leksikografskim postup-

cima za kojima je posegnuo prilikom organiziranja građe u rječniku toga govora (od pristupa obradi sirove građe i pristupa višeznačnim riječima, preko prikupljanja potvrda iz stvarne uporabe i određivanja arhileksema do uređivanja gramatičkih odrednica rječničkoga članka, obrade inačica i sinonima i sl.).

Autorice Loretana Farkaš i Silvija Čurak u radu *Mađarsko-hrvatska grafijska prožimanja u prošlosti* raspravljaju o južnim (latinski i talijanski) i sjevernim uzorima (mađarski) koje su Hrvati slijedili pri svojim grafijskim latiničnim rješenjima u dopreporodno vrijeme. U radu se dotiču pisaca i jezikoslovaca koji su oblikovali svoju grafiju ugledajući se na onu mađarsku – bilo da je riječ o piscima sa sjeverozapada ili onima s istoka zemlje. Autorice zaključuju da je utjecaj mađarske grafije bio velik – kako kod pisca koji su djelovali na sjeverozapadu zemlje i koji su bili skloniji kajkavskoj grafiji tako i kod onih s područja Slavonije, Baranje i zapadnoga Srijema koji su inklinirali slavonskoj grafiji.

O normativnom priručniku, gramatici hrvatskoga jezika s mađarskim metajezikom, *Gyakorlati Ilir Nyelvtan Jánosa Mihálovicsa* (1820.–1877.), izdanoj na mađarskom jeziku 1874. i 1881. godine u Baji (gdje je Mihálovics radio u učiteljskoj školi) pišu autori Jadranka Mlikota, Boriko Baraban i Melita Aleksa Varga u

radu *Gyakorlati Ilir Nyelvtan Jánosa Mihálovicsa*. Gramatika je bila namijenjena Mađarima za učenje hrvatskoga jezika, prema svojim jezičnim obilježjima slijedi tradiciju zagrebačke filološke škole, a uz gramatički opis hrvatskoga jezika s mađarskim metajezikom i ilirsko-mađarskim rječnikom, oba izdanja sadrže i onomastičke dodatke – imenar (Keresztnevek) i rječnik toponima (Földrajzi szótár). Praktičnost rječnika ogleda se u gramatičkim potpoglavljima u kojima su dvostupčano zabilježeni primjeri na hrvatskom i mađarskom jeziku.

Maja Opašić i Nina Spicijarić Paškvan u radu *Status hungarizama u Velikom rječniku hrvatskoga jezika Vladimira Anića* pažnju usmjeravaju na hungarizme koji su prema Anićevu rječniku prisutni u hrvatskom standardnom jeziku i koji su u aktivnoj uporabi neovisno o stilskoj obilježenosti. Iz proučavane građe izuzeti su leksemi koji pripadaju razgovornom stilu kao i historicizmi i arhaizmi, a obrađeni su leksemi razvrstani semantički (poput naziva za životinje, biljke, predmete, hranu i egzotizme). Valja spomenuti da su autorice u pregledu građe zamijetile i hungarizme koji u tom rječniku nisu tako evidentirani.

Kristina Katalinić u radu *O promjenama značenja hungarizama u hrvatskom jeziku* pristupa lingvističkoj raščlambi korpusa, koji čini oko

1000 primarnih hungarizama i tvorenica nastalih od njih, nastalog na temelju pretraživanja pet rječnika nastalih od kraja 16. stoljeća do sredine 18. stoljeća. Autori tih rječnika su Faust Vrančić, Jakov Mihalja, Juraj Habledelić, Ivan Belostenec, Ivan Sušnik i Andrija Jambrešić. Katalinić se osvrće na primarne i sekundarne promjene kroz koje prolazi posuđenica (Filipovićev dvostupanjski model *transemantizacije izama*) te smatra da je za ispravno razumijevanje i utvrđivanje starijega sloja mađarskih posuđenica u hrvatskom jeziku neophodno u analizu uvesti dijakronijski aspekt budući da promatranje temeljeno isključivo na sinkronijskoj razini može dovesti do netočnih zaključaka. Pojedina se izvorna značenja mogu izgubiti ili promijeniti pa treba imati na umu da se kod pojedinih posuđenih modela, odnosno kod proučavanja starijih posuđenica ne može primijeniti isti model kao kod proučavanja novijih posuđenica.

U radu *Hungarizmi u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika* Maja Glušac piše o etimologiji određenih hungarizama koji pripadaju hrvatskom standardnom jeziku i poteškoćama na koje je nailazila tijekom određenja ukupnog broja hungarizama (npr. tvorenice od hungarizama). Hungarizme dijeli na primarne i sekundarne, a u ukupan zbroj ubraja samo primarne (preuzet

izraz i sadržaj i/ili samo dio izraza ili samo dio sadržaja). Na temelju triju suvremenih rječnika – *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića, *Hrvatski enciklopedijski rječnik* i *Rječnik hrvatskoga jezika* Leksikografskoga zavoda Miroslava Krleže i Školske knjige – izdvaja primarne hungarizme te zaključuje da suvremeni rječnici hrvatskoga jezika ne daju jasnu sliku o etimologiji i ukupnom broju hungarizama.

Ana Lehocki-Samardžić u svojem radu *Jezična slika Bilja (južna Baranja) u kontekstu manjinske dvojezičnosti* promatra dvojezičnost u općini Bilje, odnosno službene i neslužbene natpise koji se u njoj javljaju te privatnu sferu uporabe jezika nacionalnih manjina. Autorica zaključuje da se mađarski jezik potiskuje u privatnu sferu zbog dominacije hrvatskoga jezika, a da u javnoj sferi ostaje prisutan u natpisima lokalnih vlasti, u međunarodnim i crkvenim natpisima kao i u natpisima manjinskih i civilnih udruga, institucija te uslužnih djelatnosti i turizma.

Autorice Zrinka Jelaska i Maša Musulin provele su za potrebe rada *Razlozi učenja manjih jezika: slučaj mađarskoga* upitnik u kojemu su ispitale hrvatske studente filoloških usmjerenja o njihovim razlozima studiranja odabranoga jezika, o stavovima prema učenju te o zainteresiranosti za učenje mađarskoga

jezika u slučaju jednogodišnje stipendije u Mađarskoj. Istraživanje je pokazalo da su studenti u velikom broju zainteresirani za učenje mađarskoga jezika ako bi im se pružila mogućnost boravka u Mađarskoj, a osim zbog želje za upoznavanjem mađarske kulture, jezik bi učili i jer smatraju da je unosno učiti tipološki različite i manje jezike.

U radu *Međuvjerski odnosi hrvatskog i mađarskog stanovništva u istočnoj Hrvatskoj u 18. stoljeću* Durbavka Božić Bogović piše o utjecaju habsburške vjerske politike u ranom novom vijeku. Dinastija je funkcionirala kao braniteljica „prave”, tj. katoličke vjere te je nastojala nametnuti unisono ponašanje i vjerovanje, tj. vjersku homogenost, pa su se posljedično javljale protureformacijske i protupravoroslavne tenzije. Autorica u istočnoj Hrvatskoj zamjećuje vjersku zatvorenost – između hrvatskoga katoličkog i mađarskoga kalvinističkog stanovništva nije bilo puno mješovitih brakova, stanovnici nisu prelazili na drugu vjeru, a katolički su svećenici branili opstojnost svoje vjere. Ipak, dodaje da nije bilo pojedinačnih sukoba ili sukoba na razini zajednice.

Jagoda Granić u radu *Mađarski jezični identitet u Hrvatskoj: Proces i interakcija* piše o poimanju identiteta, većinskom i manjinskim identitetima u Hrvatskoj te pravnom odnosu Republike Hrvatske prema

manjinskim narodima koji u njoj žive. Prema posljednjem popisu stanovništva (2011.), Mađari su na području Republike Hrvatske prisutni u osjetno manjem broju nego što su to bili prethodnih godina, no njihove udruge i ustanove i dalje su aktivne. Prema autorici, njihov se identitet ogleda u trima elementima – kulturi, moralnim obvezama i emotivnom naboju. Budućnost mađarske zajednice vidi u odmicanju od identiteta otpora i aktualiziranju unutar projektnog identiteta, a odnos između dviju kultura (poput jezičnih dodira) promatra u svjetlu pozitivnog bogaćenja hrvatskoga identiteta.

Rad *Pitanje u nastavi hrvatskoga jezika* Vesne Bjedov tematski se ne uklapa u sam zbornik, ali može biti od pomoći onima koji se zanimaju za metodiku u nastavi hrvatskoga jezika. Autorica se osvrće na ulogu pitanja nastavnika i nedostatnost učenikovih pitanja u okviru jednoga školskog sata. Provodi istraživanje na temelju audio zapisa s nastave hrvatskoga jezika u osnovnim i srednjim školama na području pet županija. Pitanja nastavnika promatra u odnosu na čestotnost i vrstu zastupljenih pitanja, a ona učenika u odnosu na to je li riječ o spontano postavljenom pitanju ili o pitanju motiviranom nastavnikom. Zaključuje da u nastavi hrvatskoga jezika nastavnikovo pitanje gotovo u pot-

punosti prevladava (iako su zastupljena i pitanja više kognitivne razine, pitanja su premoćno doslovne, odnosno memorijske prirode i često se postavlja niz pitanja) dok su pitanja učenika rijetko zastupljena.

Marko Dragić u radu *Zbilja o Jánosu Hunyadi u najstarijoj hrvatskoj bugarščici* navodi povijesne podatke o Janku Sibirjaninu (János Hunyadi, 1387./1407–1456.), protuosmanskoj figuri i važnoj pojavi u mađarskoj povijesti, te se bavi bugarščicom *Tamnovanje vojvode Sibanjin Janka* u kojoj se opisuju njegovi pothvati i bojevi u kojima je sudjelovao, njegova tamničenja pa sve do poraza turskih galija na Dunavu i slavne obrane Beograda.

U radu *Fran Kurelac i „puk hrvatski na Ugrih”* Nataša Nedeljković portretira knjigu *Jačke ili narodne pjesme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga po župah šopronskoj, mošonjskoj i željeznoj na Ugrih* Frana Kurelca (1811.–1874.), objavljenoj u Rijeci. Riječ je o knjizi čakavskih pjesama Hrvata iz Mađarske s historiografski i etnografski vrijednim predgovorom. Kurelac je, prema autorici, pri nastajanju zbirke bio politički i etički motiviran, u njoj je prikupio pjesme Hrvata koji su se u 16. stoljeću doselili na mađarske prostore, a uporabom čakavštine ustrajao je na očuvanju nacionalnoga identiteta.

Saša Potočnjak u radu *„Barok” u vojničko-ratničkoj poeziji 17. stoljeća*

promatra barokna obilježja u književnosti ozaljskoga kruga, točnije u vojničko-ratnoj poeziji Frana Krste Frankopana iz zbirke *Gartlic za čas kratiti*, i u mađarskoj *Pjesmi vojnika* iz 17. stoljeća te u lirskim sastavcima iz pjesničke zbirke *Ardijanskoga mora sirena* Nikole Zrinskoga. U Frankopanovoj pjesmi znakovita naslova *Pozvanje na vojsku* prisutni su karakteristični motivi i vrijednosti viteško-kršćanskoga svjetonazora kao i kolidiranje kršćanstva i islama zbog čega pjesma inklinira antiturskoj tematici, ali autorica drži da se ona ipak ne bi trebala promatrati u tom svjetlu, nego bi ju se trebalo čitati kao vojničku pjesmu. Za razliku od Frankopanove pjesme, mađarska je pjesma bliža antiturskim težnjama, a ni jedan od problematiziranih sastavaka, uključujući i one Nikole Zrinskoga, ne opravdava u potpunosti vezivanje uz termin *barok*.

U radu *Zagorčica kao hrvatsko-mađarska veza* Alojzija Tvorčić Kučko promatra djelovanje Marije Jurić Zagorke (1873.–1957.) u okviru njezinih mađarsko-hrvatskih osobnih, književnih, istraživačkih i političkih veza, a koje su se sve međusobno isprepletale. Pišući o Zagorkinu političkom i novinarskom angažmanu kao i o njezinu književnom djelovanju, autorica stavlja naglasak na poteškoće kroz koje je prolazila kao žena u strogo muškom društvu.

Goran Rem i Sanja Jukić u svojem radu *Matoš, Lukač, Blažetin* osvrću se na kritičko djelovanje Antuna Gustava Matoša – na dva stilska tipa u njegovim kritikama (asocijativni i sukcesivni), na hibridnost kada je riječ o funkcionalnim stilovima kojima se služi kao i na nepobitnu ulogu koju u njegovim evaluacijama estetske vrijednosti teksta imaju slikarstvo, glazba, ples, fotografija, novine i moda. Autori potom s Matošem uspoređuju kompozicijski slične kritike Stjepana Lukača i Stjepana Blažetina, ističući pritom dodirne točke kao i osobitosti svakoga od njih.

István Ladányi piše o važnosti novosadsko-mađarskoga časopisa *Új Symposion* i o njegovoj povezanosti s jugoslavenskom književnom scenom u radu *Hrvatski književni horizont u časopisu „Új Symposion” od 1965. do 1972.* Autor ističe kako se u tom važnom časopisu reflektirala onodobna cjelokupna zbilja kao i vojvođansko-mađarske prilike – zbog angažiranih tekstova i otvorene radikalnosti urednici su često znali snositi i posljedice pa su tako cijeli brojevi bili zabranjivani zbor opiranja unisonim stavovima. U početku djelovanja časopisa osobita je pozornost bila posvećena hrvatskoj književnosti i kulturi, prevodile su se drame i pjesme hrvatskih autora, a neki su spisatelji, poput Krleže, bili i stalni suradnici, no poslije se pozornost

usmjerava na vlastitu književnu sredinu i želju za njezinom deprovincijalizacijom te na dokumentiranje mađarsko-vojvođanskog kulturnoga suživota.

Timea Bockovac u radu *Hrvatsko-mađarske književne veze na početku 21. stoljeća* donosi bibliografiju beletrističkih izdanja, u svim trima rodovima, prevedenih s hrvatskoga na mađarski jezik i obrnuto u razdoblju od 2000. do 2015. godine. Bockovac je podatke prikupljala pretraživanjem kataloga te je izdvojila najčešće izdavače i mjesta izdavanja prijevoda, a zaključno je utvrdila da su se u promatranom razdoblju najčešće prevodila djela epskoga karaktera, da je lirika zastupljena u najmanjem obimu, da je broj prevedenih autorica skroman u odnosu na broj prevedenih autora te da je mađarska književnost zastupljenija u Hrvatskoj.

Dejan Durić u radu *Hrvatska kao prostor sjećanja u „Sentimentalnom putovanju” Ferenca Fejtóa* piše o (pri) sjećanjima zastupljenima u tome romanu, koji promatra u svjetlu dnevničko-memoarske proze i putopisa u kojemu se uz osobna sjećanja susreću i onodobna sadašnjost te njezin društveni kontekst. Fejtóv boravak u Rijeci i Zagrebu otvara niz reminiscencijskih slika iz osobne i obiteljske prošlosti, a dalmatinski su pak gradovi nositelji putopisne komponente. Durić zapaža da se izuzev

konkretnih topografskih lokaliteta, Fejtő prisjeća i međuljudskih odnosa i svjetonazora, čime se roman uslo-žnjava pa se na njega s jedne strane može gledati kao na dokumentiranje individualnog sjećanja, a u širem kontekstu i kao na očuvanje kolektivne povijesti nekadašnjega življenja.

U radu *Margalićevi prijevodi hrvatske književnosti na mađarski* Jolán Mann piše o djelovanju filologa, lingvista, leksikografa, povjesničara književnosti i prevoditelja Ede Margalića (1849.–1940.). Margaliću se kao prevoditelju može prepisati pionirska uloga te iako neki prijevodi nisu vjerni originalu, poput prepjeva epa *Smrt Smail-age Čengića* Ivana Mažuranića ili pak romana *Propali dvori* Janka Leskovara, oni su cjeloviti pa se Margalića, prema Mannu, valja promatrati u kontekstu kulturno-povijesne važnosti prije negoli kroz trajnu estetsku vrijednost.

U konačnici Orsolya Kálec-Simon i István Vig u radu *Izabrana bibliografija kroatistike na Sveučilištu Eötvös Loránd u Budimpešti* bilježe književno-znanstvenu i jezikoslovnu produkciju na kroatistici budimpeštanskoga sveučilišta kao i radove općeslavenskoga karaktera.

Zbornik radova *Od početaka do danas: 120 godina kroatistike u Budimpešti* urednika Istvána Lukácsa sažeto i strukturirano donosi uvid u kroatističku djelatnost u Mađarskoj

te ukazuje na smjerove u kojima bi se buduća mađarska kroatistička istraživanja mogla razvijati, ali donosi i uvid u hrvatska kroatistička razmišljanja o mađarskom jeziku i kulturi u odnosu prema hrvatskom jeziku i kulturi i obrnuto. Zbornik je stoga namijenjen svima onima koje zanima odnos dvaju genealoški i tipološki udaljenih, a kulturološki i povijesno povezanih jezika, koje zanimaju nekadašnji društveno-politički odnosi između dviju susjednih zemalja kao i one koje zanima današnji položaj mađarskoga jezika i mađarske manjine na području Republike Hrvatske. Potrebno je dodati da je osim jezikoslovne i kulturološke u zborniku zastupljena i književna tematika – kako ona koja se odnosi na stariju književnu produkciju tako i ona koja se bavi zastupljenošću suvremene hrvatske i mađarske književnosti u dvjema zemljama. U konačnici se može istaknuti da, premda se neki radovi tematski ne uklapaju u sam zbornik (Bjedov), nisu kompaktni (Dragić), tek otvaraju neka pitanja (Nedeljković) ili pak daju općenit uvid u poziciju mađarske manjine u Hrvatskoj (Granić), većina radova u ovome zborniku može poslužiti onima koji su znanstveno ili pak stručno zainteresirani za mađarsko-hrvatske odnose kao vrijedna početna točka u istraživanju.